

Львова Олена Леонідівна

канд. юрид. наук, старший наук. співроб.

Ин-ту держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України

ТЕОРІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МУСУЛЬМАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ: ЗАГАЛЬНІ РИСИ

Ісламська концепція права базується, по-перше, на постулатах ісламу як релігії; по-друге, іслам – це система норм, що регулюють спосіб життя мусульманина в усіх її аспектах, у тому числі й правових. У зв'язку з цим в ісламі не проводиться чіткого розмежування між правом, з однієї сторони, та релігією й мораллю – з іншої [3, с. 21].

Основною відмінністю європейської та ісламської концепції прав людини є те, що якщо західна теорія природного права відшуковує витoki права в природі людей і вважає суб'єктивні природні права людини джерелом закону, то іслам, навпаки, джерелом прав і свобод людини визнає мусульманське право, засноване на релігійних нормах, відображених в Корані і Суні. Критерієм, покладеним в основу визначення природи єдиних для усіх прав і свобод, є воля Аллаха, виражена в шаріаті, яка не піддається впливу суб'єктивних інтересів та бажань [1, с. 214-215].

Хоча на сучасному етапі актуальним є втілення демократичних процесів до більшості ісламських країн, а також визнання ряду загальноновизнаних прав людини, що знаходить своє відображення у відповідних правових документах, прийнятих мусульманськими державами (наприклад, Каїрська декларація прав людини в ісламі 1990 р., Арабська хартія прав людини 1994 р. та ін.).

Дана проблема займає чільне місце в юридичній літературі, зокрема, значна увага приділялася мусульманському праву у працях Х. Бехруза, Р. Давида, Н. Жданова, А. Массе, М. Марченко, Н. Оніщенко, А. Саїдова, Л. Сюкияйнена, В. Чиркіна та інших вчених. Однак суспільні трансформаційні процеси, що відбуваються у світі на сучасному етапі, посилює актуальність та важливість даного питання, особливо з огляду на існуючі дискримінаційні елементи щодо жінок та чисельні порушення прав людини в мусульманських країнах, особливо в сфері покарань.

На думку авторитетних мусульманських вчених, шаріат покликаний слугувати інтересам людини та задовольняти його світські потреби, одні з яких є життєво необхідними, інші полегшують її існування, а треті можна вважати надмірними. У той час вважається, що будь-яка мусульманська норма направлена на підтримку і захист однієї з п'яти цінностей шаріату – релігії, життя, розуму, продовження роду та власності. Неважко помітити, що лише перша з вказаних цінностей безпосередньо виражає божественну природу шаріату, а інші переважно підкреслюють його світську направленість.

Взаємозв'язок духовного та «земного» прослідковується також у класифікації всіх захищуваних шаріатом інтересів та прав на ті, які належать Аллаху або окремим людям, або ж одночасно як Аллаху, так і індивідам. Шаріат висуває суворі вимоги щодо виконання мусульманами релігійних обов'язків та дотримання культових заборон, однак стосовно світських справ займає дещо іншу позицію.

У теорії мусульманського права вважається, що прийняття ісламу робить усіх людей рівними не залежно від їх соціального походження, кольору шкіри чи мови. Мова, зокрема, йде про рівність усіх перед законом та судом [5, с. 116-117].

Водночас класичне мусульманське право розмежує права людини немусульманина та власне права мусульман, де останнім надається перевага. Це пов'язане, передусім, із сакральною природою мусульманського права, яке використовує своєрідні засоби

вирішення проблеми прав людини, які є суттєво відмінними від засобів, що використовуються іншими правовими системами. Права людини в мусульманському праві обумовлені передусім обов'язками по відношенню до самого себе, до общини (умми), суспільства, держави і Аллаха. Хоча це не дає підстав заперечувати власне існування прав та можливостей в ісламі.

Так, значна увага в мусульманському праві приділяється правовому статусу особистості, якому в Корані присвячено 70 віршів. Вихідною передумовою для ісламської теорії основних прав людини слугує тлумачення відомого вірша 74-ї сури Корану, де говориться, що мусульманин має право вимагати від держави поваги своїх основних прав. Одночасно вважається, що права і свободи, які зафіксовані в сучасних конституціях мусульманських держав, перебувають у повній відповідності з мусульманськими принципами і повинні дотримуватися державою. Ці права, однак, не розглядаються як абсолютні. Держава зобов'язана при їх реалізації виходити передусім із загальних інтересів віруючих [5, с. 116].

Щодо політичних прав, то згідно мусульманського права, джерелом влади є Аллах, а її здійснення делеговане людині. Тому забороняються партії, які не до вподоби Аллаху. «Неправомірною» у такому випадку є практика створення профсоюзів, оскільки вони у більшості країн зони поширення ісламу розглядаються як одна з форм політичних партій. Точніше, у зв'язку з заборонаю діяльності опозиційних партій в ряді країн, де була дозволена профсоюзна діяльність, відбувався процес їх політизації.

Вирішальним та результативним для усього ісламського світу, зокрема, для мусульманської концепції прав людини, стало опублікування Ісламською радою 19 вересня 1981 р. у Парижі Загальної ісламської декларації прав людини [3, с. 110-111].

У преамбулі ісламської декларації прав людини підкреслюється, що «Аллах дав людству через свої одкровення в Священному Корані і Суні Його Святого Пророка Магомета міцну юридичну та моральну основу, яка дозволяє створювати та регулювати інститути та людські відносини; в силу їх Божественних джерел і освячення ці права не можуть бути ні обмежені, ні скасовані, ні порушені владою, асамблеями чи іншими інститутами, так само як не можливо від них відректися чи відмовитися» [2, с. 194].

В ісламській декларації відображаються такі основні права людини, які вважаються приписаними ісламом. Серед них: право на життя, право на свободу, право на рівність та недопущення жодної дискримінації, право на справедливість, право на справедливий судовий процес, є право на захист проти перевищення влади, право на захист від тортур, право на захист честі та репутації, право притулку, права меншин, право на обов'язкову участь в управлінні справами суспільства, право на свободу совісті, думки та слова, право на свободу віросповідання, право на свободу зібрання, економічний порядок та пов'язані з ним права, право на захист власності, статус та звання трудящих, право на соціальне забезпечення, право на створення сім'ї і пов'язані з цим питання, права заміжньої жінки, право на освіту, право на особисте життя, право на свободу пересування та місця проживання [2, с. 195-199].

5 серпня 1990 р. було прийнято також Каїрську Декларацію прав людини в ісламі. Дана Декларація підтверджує чисельні загальновізані світовою спільнотою громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права і свободи людини. Але ці права і принципи викладено досить стисло і мають загальний характер, їх зміст не конкретизований. Даний документ значно обумовлений релігійною специфікою. Так, у ст. 22 Декларації вказується: «Кожен має право на вільне вираження своєї думки таким

чином, щоб це не суперечило принципам шариату». Цим фактично закріплено пріоритет шариату над природними правами та свободами людини.

У 1994 р. Лігою арабських держав було прийнято Арабську хартію прав людини, яка у подальшому мала стати правовою основою міжарабського співробітництва у цій галузі. Дана Хартія, як і попередні документи, носить декларативний характер і не накладає на держав-учасниць яких-небудь суттєвих зобов'язань [4, с. 18].

Одним з аспектів, із традиційних пунктів критики ісламу залишається становище жінки в ісламі. Це, скоріш за все, пов'язано з давніми звичаями та традиціями арабського народу, які ще зберігаються у багатьох мусульманських країнах.

Отже, мусульманське право у своїй основі має чисельні моральні принципи, які суттєво впливають на зміст усього шариату. Вагомий вплив на життєву практику мусульман справляють звичаї та традиції, які часто суперечать основним правам та свободам людини, і можливо тому не скрізь у світі країни ісламу можуть пишатися належним станом дотримання прав людини.

Список використаних джерел:

1. Бехруз Х. Исламские традиции права. – Одеса: Юрид. літ., 2006. – 296 с.
2. Всеобщая исламская декларация прав человека // Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. – М.: Междунар. отношения, 1991. – 216 с.
3. Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. – М.: Междунар. отношения, 1991. – 216 с.
4. Ибрагим Ахмед Хадж Юсеф Абдалла. Международные и национальные механизмы защиты прав человека на Ближнем Востоке: автореф. ... канд. юрид. наук:12.00.12. – М., 1999. – 20 с.
5. Онан Э.С. Ислам и конституционное строительство в странах Востока // Мусульманское право (структура и основные институты). – М.: Ин-т гос. и права АН СССР, 1984. – С. 116-117.